

Teorie cenová.

Je to třetí článek v duplice proti dr. Franke. Mohl by vlastně odpadnouti, poněvadž v něm dr. Franke vlastně nic neříká nového. Cena je peněžním výrazem směnné hodnoty, tato je určována činitelem subjektivním, přírodně-technickým a sociálním (jak bylo v minulém článku citováno), proto je takto určena i cena. To je cenová teorie dr. Franke. Lze o ní říci to, co bylo vyloženo proti jeho učení a hodnotě ve článku předchozím, a byla by věc odbyta. Dr. Franke však při této příležitosti velmi často polemizuje proti mému učení, a proto poskytuje velmi mnoho příležitosti, abych mu dokázal, že mně neporozuměl. Bude tedy dobře, když budu i zde při rozboru postupovati jako dříve, to jest otisknu především jeho článek.

I. Učení dr. Franke o cenách.*)

Cena je peněžní výraz směnné hodnoty zboží. Je tedy cena něco objektivně reálného, kvantitativního, číselného. Naproti tomu hodnota po své subjektivní stránce je něco vnitřně (duševně) reálného, kvalitativního, nečíselného. Kdyby proto hodnota se neodvozovala z jiného faktoru než z čistě subjektivního, nebylo by přechodu od hodnoty k ceně, a tak zv. zákon hodnotní nemohl by sloužit za podklad pro vysvětlení ceny. Proto je nemožno vysvětliti ceny výhradně ze subjektivního principu a z jeho derivátu (relativního užitku), ze subjektivního hodnocení, vždyť cena vyjadřuje objektivní, společenské „zhodnocení“: ocenění. Subjektivní činitel směnné hodnoty, žádání a hodnocení, nestačí

*) Hospodářská politika č. 13. Odstavce později citované jsou uvedeny v pořadí celého jeho článku v č. 13. Hosp. politiky, jehož částí je kapitola o cenách (odst. 7.—16.).

sám o sobě, aby došlo k objektivisaci, vzájemné směnitelnosti zboží, vyjádřené právě cenou. Předpokladem této objektivisace jsou ony objektivní stránky dalších hodnotných činitelů, o nichž bylo již promluveno. Právě za individualistického řádu, vládnoucího v celém hospodaření, hraje subjektivní hodnocení jistě velikou úlohu; potřeby moderního člověka právě pod sociálním tlakem vystupují v nejrůznější intenzitě; různost této intenzity třeba konstatovati, ale nelze ji dokonce snad exaktně „měřiti“ něčím, čím se dá měřiti objektivní směnný poměr a vztah, při čemž teprve srovnáváním vnějších kvantitativních poměrů (množství zboží, množství peněz) uplatňuje se pomocí peněz jako srovnatele opět kvantitativní výraz: cena.

I u peněz při směně uplatňovala se v teorii někdy velmi důrazně jejich subjektivní hodnota. Kdo by popíral, že si téměř každý denně uvědomuje hodnocení svých peněz subjektivně a individuálně, že se mu přímo vnucuje tento zvláštní jejich význam, nazývaný subjektivní jejich hodnotou! Ale i při tomto nejsubjektivnějším a nejindividuálnějším hodnocení peněz hraje za prvé opět největší úlohu sociální vliv, stačí upozorniti na odchylný význam jedné dvacetikoruny pro boháče a pro chudáka; za druhé pak, čím vyjádřiti tento subjektivní a individuální význam peněz, když subjektivní stavy nemožno měřiti a vyjadřovati něčím objektivním, jako je cena, jako je prostředek jejího vyjádření na venek, peníze? I kdyby se směňovalo vzhledem na relativní užitky peněžní jednotky, pokud se při směně uplatňuje subjektivní činitel směnné hodnoty, jak je možno, aby se toto vnitřní relativně užitkové hodnocení vyjadřovalo v objektivním peněžním výrazu, jímž je právě cena, kdyby nebylo též jiných objektivních činitelů směnné hodnoty?

Cena jako každý jiný hospodářský jev je složité povahy; podkladem jejím je hodnota stejně složitá, při čemž společenská stránka je právě u ceny rozhodující. Cena proto předpokládá nejdůležitější sociální zařízení: změnu naturálního směňování v peněžní, tedy vznik a působení peněz; vybudování individualistického řádu v t. zv. hospodářskou svobodu s volnou soutěží, svobodu smluvní za právní ochrany; po technické stránce rozšíření trhu a spojení s ním přes bývalé úzké hranice odbytové; předpokládá však — poslední není nejmenší — zvláštní společen-

skou organizací produkce i s jejími přírodně-technickými předpoklady, dělbu práce a specialisaci právě tak, jako strojové vybavení továren. Předpokládá ovšem také určité duševní změny, které se projevují v peněžním hospodářství (v protivě k naturální směně!) především živým smyslem pro peněžní profit. Tento „peněžní“ profit ovládá potom natolik mysle směňujících, že dává zapomenouti na reálný svět statků a činí z nominálního, peněžního profitu svrchovanou maximu. I konsument podléhá této nominálnosti, stavě velmi často výše číselnou peněžní úsporu nad reálný (statkový) prospěch.

Je pravda, že cenové relace historicky vznikly z naturálně směnných. Vždyť bychom si ani jinak nedovedli vysvětliti cen, kdybychom nevěděli, že peněžně-směnným relacím předcházely do značné míry již ustálené relace naturálně-směnné, a že čistě vnějšně posuzováno, směňující zaměnili označení směnné relace 1 kus toho či onoho statku = 10 kusům toho či onoho statku za daleko pohodlněji pamatovatelnou relaci cenovou. Nelze se však spokojiti v nějším označení základní změny, která tu nastala, říci na př., že cenová relace je obrácená relace směnná a neuvědomiti si, že daleko důležitější a pronikavější změny nastaly, z nichž je třeba vysvětlovati vznik a působení cen. Dokonce již nelze připustiti, že na výklad vzniku směnných a cenových relací stačí princip minima strasti a zákon o relativním užitku. Nemohu se smířiti s tímto zřejmým zkreslováním skutečnosti. Vypočítal jsem stručně nejdůležitější předpoklady pro vznik cen, jsou povahy subjektivní, přírodně-technické a sociální. Na místo tohoto reálného podkladu má se teorie cenová spokojiti subjektem, který vznik cen, smím-li to tak vyjádřiti, nosí už v sobě: stačí, že nutně jedná podle principu minima strasti a dle zákona o relativním užitku, aby došlo ve styku s druhem, rovněž takovým „cenochovatelem“ ke směně a směnným i cenovým relacím, na př. v mase a mouce.

Bylo přece třeba dlouhého historického vývoje společenského, za něhož prošlo se stadiem bezesměnného hospodářství, naturálně-směnného a peněžně-směnného, během nichž změnila se hodnota aspoň dvakráte ve svém základě, což předpokládá opět základní změny v produkci a dalším hospodářském pochodu, končícím ve spotřebě. To vše je dovoleno si odmysliti v abstraktní teorii. Stačí „uzavřítí

10 lidí na měsíc, dáti jim 10 různých statků v určitém množství na určitou dobu, každému statek jiný“ a tito vytvoří cenové a směnné relace podle zákona o relativním užitku! Ovšem že vytvoří, ale za jediného předpokladu: že dříve, než jsme je zavřeli, přišli rovnou se směnného, naturálního či peněžního hospodářství, ve kterém se doslova „naučili“ hospodařiti tak či onak. I pověstný Robinson mohl „hospodařiti“ pouze proto, že dříve, než se dostal na osamělý ostrov, žil uvnitř skutečné společnosti. Kdyby byl nežil takto před svým vyhnanstvím, tož by nehospodařil vůbec, ale čistě pudově by ukájel své potřeby, jak by se dalo.

Všechny ceny spolu souvisejí, určitá cenová relace je podmíněna vzájemnou souvislostí všech relací; nemůže tomu ani jinak býti, vzpomeneme-li, že hodnota a cena jsou odvisly především od organizace produkce. Je-li produkce organizována na dělbu práce a vzájemné odvislosti jednotlivých produkčních odvětví, souvisí-li vzájemně jednotlivé druhy a kvality práce, v produkci uplatňované, souvisí také výsledky těchto druhů práce a nemůže býti tomu jinak při jejich rozdělení ve směnném procese pomocí cen. Vzájemná souvislost všech cen je tedy podmíněna sociálně, technicky i subjektivně, tedy daleko složitěji, ale pravdivěji, než pouhým a pouze jediným subjektivním principem. Protože cena i v cenové relaci pojímaná je peněžní výraz, je nepochopitelným teoretické mínění, že relace cenové je možno a nutno vysvětliti mimo jejich souvislost s penězi. Bez peněz neexistuje vůbec cena, protože cena je vždy a pouze peněžní výraz. Odmyslím-li si ve směnné relaci peníze, přicházím k relaci naturálně-směnné, která se liší základně od relace cenové právě v tom, že tato předpokládá existenci peněz. Cenová relace není pouhá obrácená relace směnná, cena je v základě něco nového a odchýlného, závislého od nové organizace hospodářství a od zavedení peněz.

Otázka absolutní hladiny cenové náleží do teorie o penězích a odvozuje se tu od směnné hodnoty peněz. Na změnu individuálních cen působí velmi četné a různotvárné příčiny. Ale nelze si vysvětliti všeobecný vzestup či sestup cen jednou, všeobecnou příčinou jinak než hledáním jí buď na straně peněz, v obecné kupní síle jejich, a pak náleží do

teorie o peněžích, anebo hledáním jí na straně zboží, a pak přicházíme znovu do sféry produkce samotné, s níž ostatně nutně souvisí, jak již víme, i peníze samotné. Poznali jsme přece, že cirkulační sféra souvisí podmíněně a závisle se sférou produkční. Nedovedu si však představit, že by všeobecná hladina cenová byla něčím jiným, samostatným, než výsledkem různé výše individuálních cen samotných. I když stoupnou na př. ceny všeobecně, takže právem mluvíme o stoupnutí absolutní hladiny cenové, neznamená to, že všechny ceny individuálního zboží stoupily stejně, některé mohly i poklesnouti: ale všeobecně posuzováno, hladina cenová stoupla.

V čem spočívá úkol cenové teorie? Podati základní činitele, jimiž se řídí tvoření cen. Tyto udává obecně t. zv. zákon hodnotní. Hodnota musí vysvětliti, kteří činitelé při tvoření cen jsou rozhodující. Nejde naprosto o „abstraktní“ cenový „zákon“, vytvořený z axiomu, postulátu anebo fikce, jde o poznání a vysvětlení na podkladě složité povahy každého hospodářského jevu a tedy i ceny. I tato složitá povaha dá se pojmově převést, zjednodušiti na základní své prvky. Hodnotní „zákon“ jako podklad pro tvoření cen musí býti všeobecný, platit pro všechny druhy cen, tedy nejenom pro ceny tvořené za volné konkurence, ale také pro ceny monopolní a p. Jenom potom je to všeobecný „zákon“. Teorie, která použitím subjektivního principu vysvětlí za řady předpokladů a výhrad ceny konkurenční, podala nejenom „abstraktní“ zákon, vzdálený složité povaze cen, ale nepodala obecné teorie cenové, protože nejenom že vysvětlila konkurenční ceny za četných výhrad, ale neplatí pro ostatní druhy cen. Buď obecnou teorii všech cen, anebo speciální pro určité ceny: *tertium non datur*.

I konkurenční cena obsahuje všechny složky cenové, vyplývající ze složení směnné hodnoty. T. zv. tržní cena, vzešlá z konkurence, znamená především určité uvolnění od subjektivního hodnocení, protože v ní pravidlem jde o objektivně uznávanou směnnou hodnotu statků obecné potřeby; subjektivní potřeby jednotlivců zhušťují se, objektivisují v potřebu kolektivní, výběr statků vztahuje se na předměty obecně vybírané, hodnocení subjektivní je zatlačováno hodnocením kolektivním na straně nabídky i poptávky; při tom nabídkou a poptávkou sluší rozuměti nikoliv ztrnulé kvantitativní veličiny, ale aktuální uplatňování zásoby a potřeby

vzhledem na panující ceny. Přehlíží-li se poptávka a nabídka jako odbyté pojmy ze staré školy, je v tom hodně oprávnění; je však dovoleno se otázati, zda vžitých názvů nelze zcela dobře používat i nadále, dává-li se jim oprávněný nový obsah. Dochází-li k určité ceně na trhu vyrovnáním mezi zásobou a potřebou, není jistě proviněním, vyjádřím-li totéž slovy již vžitými: rovnováhou mezi nabídkou a poptávkou. Jde potom o otázku více terminologickou, ale nikoliv zásadní. Rozhodně není zde kollise s faktem, že ceny spolu souvisí.

Stručně shrnuto: subjektivní princip nestačí na vysvětlení ceny, protože tato je složité povahy. Cenu je možno a nutno vysvětliti jako každý jiný hospodářský jev převedením na jednotlivé složky ji tvořící, mezi nimiž subjektivní stránka je pouze jednou mezi druhými a dokonce už není rozhodující tak, že by její důležitost dovolila abstrahovati od přírodně-technické a sociální stránky. Společenská organizace produkce na př. má veliký význam a přírodně-technický význam zákona o ubývajícím výnosu půdy je pro tvoření cen polních produktů (potravin a surovin) tak značný, že vůči němu subjektivní stránka hodnocení těchto produktů postupuje do pozadí. Není proto „zhola nemožné vyložiti ceny z východiska společenského“, ale je to možné a nutné. Konstatuji-li cenu, i tu nejkonkurenčnější, konstatuji její sociální, přírodně-technickou a subjektivní podmíněnost; rozsah subjektivní volnosti je ale v základě dán nikoliv vrozeným, nutným principem subjektivním, ale především sociální organizací a přírodně-technickými podmínkami. A proto i nejsubjektivnější teoretik je nucen přiznati, že kdyby „státní kolektivismus úplně ovládnul hospodářství, nebylo by vůbec cen v našem smyslu“. Jak by mohlo nebýti cen v našem smyslu za kolektivního hospodářství, když přece „každý člověk nutně jedná podle principu minima strasti“, z něhož jsou ceny „v našem smyslu“ odvozeny a vysvětleny? Což se může změnit tak radikálně tento princip, který je nejenom noetickým, který je nejenom formální myšlenkovou konstrukcí, ale je přímo přírodně člověku dán? Zodpověděl jsem tuto těžkou otázku celým dosavadním výkladem.

II. Má odpověď.

A. Směnná hodnota a cena.

„Cena je peněžní výraz směnné hodnoty zboží.“ (Odst. 7.) Je to definice? Zdá se, poněvadž v celém článku se dále nikde nepraví, co to je cena. Cena je tedy směnná hodnota vyjádřená penězi. Poněvadž cena jest vždy dána číslem, násobkem peněžní nějaké jednotky, nic nám definice dr. Franke nepraví, pokud neřekl, co je to peněžní jednotka, ale toho, bohužel, neřekl. Dejme tomu, že někdo definuje — a jsou takoví teoretikové — peněžní jednotku jako kousek kovu (zlata). Pak je cena určité množství tohoto kovu. Je cena v tomto smyslu směnnou hodnotou statku kupovaného? Je dána směnná hodnota poměrem k jednomu ze statků? Dává-li se za mouku více zlata, ale ne více jiných statků, poněvadž stoupla cena všech statků, lze říci, že stoupla směnná hodnota statků jen proto, že je cena vyšší? Kdo by tedy definoval peněžní jednotku kovem, nemohl by říci, že cena je směnná hodnota penězi vyjádřená. Je zde jasná souvislost a pokud dr. Franke neřekl ničeho o penězích a jich jednotce, neřekl nic o ceně, pravě, že je peněžním výrazem směnné hodnoty. Má-li býti cena peněžním výrazem směnné hodnoty nebo směnnou hodnotou vyjádřenou penězi, pak musí býti obsah ceny i obsah směnné hodnoty stejný, pak musím definovati peněžní jednotku obsahově stejně jako směnnou hodnotu. Je to určitý zlomek výroby (a spotřeby) národní, získatelný jednou za vnějšího nositele peněžní jednotky (papír, kov) a po druhé za konkrétní statek, získatelný ve směnném společenství. Obojí je myšlenková konstrukce odkoukaná z hotového směnného či cenového mechanismu, který při tom promítám jako celek do jednoho bodu peněžní jednotky nebo konkrétního statku. Je to pomocná představa čerpaná z vnějšího reálného faktu, které pozůstává v tom, že se statky v určitém poměru směňují anebo za určitý násobek vnějších značek peněžní jednotky prodávají.

Nuže, tento směnný a cenový mechanismus třeba vyložit. Ze směnné hodnoty ho nemohu vyložit, poněvadž představa o ní je z hotového tohoto mechanismu čerpána. Praví-li dr. Franke o směnné hodnotě, tedy vlastně o tomto směnném a cenovém mechanismu, že je spoluurčován

člověkem, přírodou a společností, *) tedy řekl jen samozřejmost, ale ještě pranic, čím by se osvětlilo, proč se za maso dává na př. pateronásobné množství mouky a proč se za obé platí určité ceny.

Dr. Franke, jenž definuje cenu jako peněžní výraz (tedy formu) směnné hodnoty, má důsledně za to, že svým výkladem směnné hodnoty vyložil už též ceny. Úkol cenové teorie jest podle dr. Franke „podati základní činitele, jimiž se řídí tvoření cen. Tyto udává obecně t. zv. zákon hodnotní“ (odst. 14.).**) Tak tedy cena je směnná hodnota v peněžní formě, vyložit cenu znamená vyložit směnnou hodnotu. Tuto určují tři činitelé. Že tak směnné hodnoty vyložití nelze, bylo už řečeno, ale i kdyby to byl nějaký výklad, pak cenový problém má ještě něco svého, co touto cestou není řešitelné. Kdyby čísla všech cen stoupla úměrně, což je zcela dobře možno, nezměnilo by se nic na směnné hodnotě, která je zde před penězi a bez zřetele k penězům, a přece se změnily ceny. Proto každým způsobem jest při cenách vyložití ještě něco, co se směnnou hodnotou vyložití nedá, to jest absolutní výše cen, která se může lineárně zvýšiti nebo snížití beze změny směnné hodnoty. Výkladem směnné hodnoty není tedy ještě problém cenový vyčerpán, ale tím, co praví dr. Franke o činitelích směnné hodnoty, se ani tato vůbec nevykládá.

Dr. Franke uznává sice možnost obecného vzestupu (a tudíž patrně i poklesu) hladiny cenové (odst. 13.), avšak z toho neodvozuje dr. Franke žádných důsledků pro teorii cenovou, poněvadž prý to je otázka peněžní teorie, ježto takové změny jsou vysvětlitelné jen změnou směnné hodnoty peněz. Připusťme to, avšak co pak zbývá z problému cenového, když absolutní hladina cen jest vysvětlena peněžně. Přece nic jiného, nežli vzájemný poměr cen mezi sebou, tedy cenové

*) Viz předešlý článek. Dr. Franke mluví o subjektivní, sociální a přírodně technické stránce hodnoty, při čemž zaměňuje subjektivitu s psychismem.

**) Dikce, že se činiteli řídí tvoření cen, je nelogická. Činitelé určují cenu, tvoření cen se může řídit zásadami, ne činiteli. I tato drobnůstka je charakteristická pro nepřesnost pojmání problémů u dr. Franke. Neznám dále žádný t. zv. „zákon hodnotní“, jemuž v témže odstavci připisuje dr. Franke vyložití celý cenový problém. Sám ovšem nic z toho nevykládá, vyjma opět a opět, že zjev je složité povahy a že má subjektivní, přírodně technickou a sociální stránku.

relace. Že je cenová relace obrácená relace směnná, nepopírá ani dr. Franke.)*

A tak se i dru. Franke nechtě rozpadá cenový problém na dva, totiž na problém absolutní hladiny cenové a na problém cenových relací, jehož řešení spadá v jedno s problémem směnných relací. Tvrdím, že peněžní směna přetvořila směnnou relaci na relaci cenovou; tento postřeh, jak řečeno, dr. Franke nepopírá,**) ale má za to, že jsem tím jen povrchně postihnul změnu, již způsobily peníze ve směně.***) Patrně tedy sám při výkladu cen nepotřebuje tohoto postřehu. Dr. Franke vykládá cenu z hodnoty (odst. 14.), zase sice nevíme z jaké, ale soudě z dřívějšího (odst. 7.), z hodnoty směnné. Ale co je jiného hodnota směnná než představa statků, jež mohu získati výměnou za statek daný? Ale co je to jiného nežli představa směnné relace statku daného ke všem ostatním, soustředěná ke statku, o jehož hodnotě mluvím. A tak celá podstata směnné hodnoty zase se převádí na směnné relace. Praví-li dr. Franke, že vykládá cenu výkladem směnné hodnoty, neříká nic jiného, než

*) Praví pouze (v odst. 10.), že se nelze spokojiti tímto vnějším označením základní (prý) změny, která nastala v té příčině v peněžním hospodářství. Škoda, že dr. Franke opomenul i zde uvést, jaká tedy jiná změna základní nastala. Tvrdí dále (v odst. 11.), že „historickým vývojem společenským“ od bezesměnného přes naturálně-směnné k peněžně-směnnému hospodářství „změnila se hodnota aspoň dvakrát ve svém základě“, což prý předpokládá opět základní změny v produkci a dalším hospodářském pochodu. Škoda, že ani zde neřekl, jaké to jsou změny. Jaká mohla nastati základní změna směnné hodnoty vývojem od bezesměnného ke směnnému hospodářství, když jí v bezesměnném hospodářství vůbec nebylo? Dr. Franke namítne, že na tomto místě nemluví o směnné hodnotě, nýbrž o hodnotě vůbec. To ovšem nejde mluvit o základní změně a mysliti jednou na hodnotu směnnou (ve směnném hospodářství) a po druhé na hodnotu subjektivní (jiné není v bezesměnném hospodářství). Což se snad subjektivní hodnota proměnila na hodnotu směnnou? Což ve směnném hospodářství není vedle hodnoty směnné hodnocení subjektivního? Jaká se stala tedy základní změna v hodnotě vývojem z bezesměnného na směnné hospodářství? Zkoumejme dále, jaká základní změna nastala ve směnné hodnotě vývojem z naturální směny na peněžní směnu. Stále přece zůstává směnná hodnota určitého statku představou, kolik lze směnou získati všech ostatních statků, jenže se to děje při bezpeněžní směně přímo a při peněžní směně přes jednotku peněžní, za níž zase stojí určité množství všech statků za ni získatelné. Jaká je to základní změna? To je změna pouze technická, jak se ještě v textu nad čarou dokáže. Hodnota a cena prý je odvislá od organizace produkce (odst. 12.). Podstata hodnoty závisí na produkci? Absolutní výše cen závisí na organizaci produkce?

**) Ačkoli později (odst. 12.) praví, že cenová relace není jen obrácená relace směnná. Viz o tom můj rozbor sub. C 5.

***) Nešlo o to, vylíčiti historicky všechny důsledky peněžního hospodářství, nýbrž pouze o změny v podstatě směny. Tato změna je mou formulací úplně vyčerpána.

že vykládá cenové relace*) směnnými relacemi. Jaká se stala tedy změna po vstupu peněz do směny? Jen ta, že se směnné relace proměnily na obrácené relace cenové. Dr. Franke si těchto všech souvislostí vůbec neuvědomuje. Nemohl by jinak říci, že změna směnných na cenové relace je jen vnější, když tím, že vykládá cenu ze směnné hodnoty, nečiní nic jiného, nežli že vykládá cenové relace ze směnných. Toho si ovšem dr. Franke neuvědomuje, poněvadž považuje směnnou hodnotu za věc určitého statku a ne za myšlenkovou konstrukci, která promítá celý směnný mechanismus do určitého statku, považuje ji za veličinu izolovanou, určenou třemi činiteli, člověkem, společností a přírodou.***) Tím ovšem směnné hodnoty nevyložil. Řekl samozřejmost, která se zrovna tak dá říci o automobilu nebo o bochníku chleba. Ostatně je člověk částí společnosti a člověk i společnost část přírody pro pozorovatele přírodovědeckého, jakým je i v hospodářských věcech dr. Franke. Dr. Franke tedy nevyložil směnné hodnoty, neuvědomil si její pravé noetické povahy, nepostřehl, že problém spočívá ve směnných relacích, vzpírá se tomu nespřímně, že vstup peněz na podstatě směny změnil jen to, že se směnné relace proměnily na relace cenové, že vědecký problém cenové teorie se tím nezměnil. Spokojuje se s tím, že cenový zjev je „složitě povahy“, což stále opakuje, poněvadž je určen člověkem, přírodou a společností, což je samozřejmost, avšak nic nevysvětlující.

B. Subjektivismus a cenová teorie.

Velké úsilí věnuje dr. Franke, aby dokázal, že cen nelze subjektivisticky vyložit. Důvody jeho lze shrnouti takto:

Cena je něco objektivně reálného, kvantitativního, číselného, subjektivní hodnota je něco vnitřně (duševně) reálného, kvalitativního, nečíselného. Od této subjektivní hodnoty není přechodu k ceně. Co platí o subjektivní hodnotě, platí i o jejím derivátu, o relativním užítku (odstavec 7.). Subjektivní stavy nemožno měřití něčím objektivním jako je cena, kdyby nebylo též jiných, a to objektivních činitelů směnné hodnoty. Nelze připustit výklad směnných relací z minima strasti a z relativního užítku.

*) Absolutní hladinu cenovou vykládá jinak, totiž peněžně (odst. 13.). Vyloučíme-li otázku absolutní hladiny cenové z cenového problému, zůstává problém cenových relací.

**) Nebo, abych mluvil v terminologii dr. Franke, činitelem subjektivním, sociálním a přírodně-technickým.

Je to zřejmé zkreslování skutečnosti. Subjekt přece nenosí cen v sobě, není cenochovatelem (odst. 10.). Zavřeme-li 10 lidí na určitou dobu a dáme-li každému určitou zásobu statku (každému jiného) vytvoří směnné relace, ale jen proto, že se tomu dříve naučili (odst. 11.). Subjektivní princip nestačí na výklad ceny, protože tato je složité povahy. Subjektivní stránka hodnoty je pouze jedna, řadí se k ní stránka přírodně-technická a sociální (odst. 16.).

Abychom odkryli myšlenkové omyly dr. Franke, začneme se subjektivní hodnotou o sobě. Nevím sice, jak jsem už dříve napsal, uznává-li dr. Franke subjektivní hodnotu, ale při vši neurčitosti jeho výrazu (subjektivní hodnocení, subjektivní stránka, subjektivní princip) mám za to, že ano. V odst. 7. praví: „Právě za individualistického řádu vládnoucího v celém hospodaření, hraje subjektivní hodnocení jistě velikou úlohu...“ Už jsem v dřívějších článcích vyložil, že dr. Franke zaměňuje subjektivism s psychismem a přehlíží, že subjektivní hodnota je pomocný pojem, myšlenková konstrukce, nikoli kausální sledování pocitů a duševních dějů v člověku. Proto též nemůže psychologie subjektivní hodnoty ani dosvědčiti ani vyvrátiti.

Vidíme člověka, jak disponuje svými statky a svou prací, volí mezi statky a věnuje různým statkům až do určité meze svou práci, statky jsou mu v určitých kvantech zastupitelné. Chceme jednotným způsobem toto hospodaření člověka pochopiti. Poměr člověka k různým statkům a jich kvantům se převádí na společného jmenovatele subjektivní hodnoty a subjektivního užitku. Dávám přednost statku X před statkem Y, pravím, že je mně užitečnějším, a to subjektivně užitečnějším. Nelze jinak pochopiti, proč někdo dává přednost koncertu před uzeným masem a druhý kouření přednost před oděvem. Konstruuje se ústřední bod (subjekt cítící a volní na rozdíl od fyzického člověka) a hledá se jeho poměr ke všem statkům a jich kvantům. Vidím-li, že člověk něco více chce a něco méně, že mu je ta věc milejší nežli ona, pravím, že mu skýtá více užitku subjektivního, má pro něj větší subjektivní hodnotu. Ústřední subjektivní postulát člověka (snaha po maximu slasti nebo minimu strasti) je myšlenková konstrukce. Skutečné jednání člověka, dispoice statky, jich upotřebení, záměna, obětování atd. se pak vykládá touto společnou mírou subjektivní hodnoty nebo subjektivního užitku. Formule mezního užitku podle rakouské

školy nebo relativního užitku podle mé teorie jest věcí jen přesného domyšlení, ale nemění ničeho na noetické podstatě subjektivní hodnoty jako myšlenkové konstrukce ku pochopení hospodaření jednotlivce. Za soustavou vnějších konkrétních pohybů v hospodářství jednotlivce se hledá soustava pohybů vnitřních, redukováných na stejnorodou veličinu hodnoty či užitku subjektivního a ústící do jednoho bodu subjektu a jeho ústředního postulátu. Z toho je též patrné, že i subjektivní hodnota je něco kvantitního, což dr. Franke popírá.

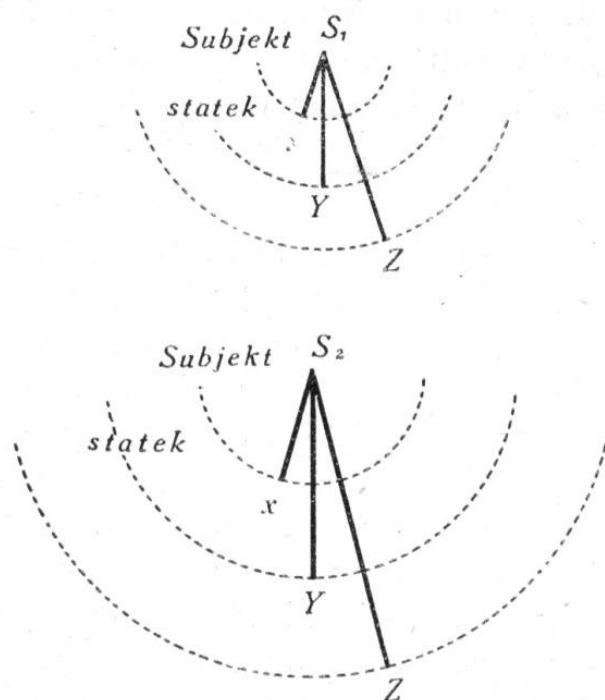
Subjekt tedy hodnotí subjektivně statky; je zde subjektivní hodnota těchto statků. Je zde bez těchto statků? Ale statky jsou přece hmotné předměty, podléhající přírodně-technickým zákonům! Konkrétní podoba statků a jich výroba však je spoluurčována sociálním vývojem. Ale i okolnost, kolik má subjekt statků, závisí na společenských poměrech (dr. Franke ukazuje na rozdíl subjektivní hodnoty dvacetikoruny u boháče a chudáka). Avšak přestává býti subjektivní hodnota proto subjektivní? Vykládám proto podstatu subjektivní hodnoty činitelem přírodně technickým a sociálním? Mění tyto činitele něco na její podstatě (a contrario výše určité hodnoty)? Potřebuji jich ku pochopení subjektivního hodnocení? Dr. Franke si však představuje subjektivní hodnotu jako existentní psychickou veličinu určenou kausálně momentem psychickým a sociálním, pak ovšem se stává takový pojem subjektivní hodnoty pro hospodářské myšlení zcela zbytečným a neužitečným, nedá se s ním dále nic počítati. Stále opakované tvrzení dr. Franke, že je složité povahy a vedle subjektivní stránky má stránku sociální a přírodně technickou, je bez vědeckého prospěchu. Také „historický vývoj“ je pro pochopení myšlenky subjektivní hodnoty úplně bezvýznamný.

Subjektivní hodnocení je tedy provázáno určitými vnějšími projevy hospodařícího jednotlivce, směnou, obětí atd. Dejme tomu, že dojde mezi dvěma subjekty ke směně dvou statků v určitém kvantitním poměru. Je kvantum toho či onoho statku výrazem nebo mírou subjektivní hodnoty některého statku u některého z obou subjektů? Samozřejmě že není. Ze směn mezi lidmi vznikají směnné relace a ceny. Jsou ceny výrazem subjektivní hodnoty? Samozřejmě že nejsou. Vždyť tutéž cenu každý hodnotí subjektivně jinak. Z toho usuzuje dr. Franke, že musí

zde působiti ještě jiné a to objektivní vlivy na vytvoření směnných relací a cen, a to vlivy přírodně-technické a sociální. Subjektivní činitel prý nestačí k objektivisaci. Činitelem přírodně-technickým a sociálním ovšem sám ničeho z cen a směnných hodnot nevyložil, poněvadž vyložiti nemohl. Ale o to zde zatím nejde. Jde o to, ukázati, že „činitel subjektivní“ stačí k výkladu směnné hodnoty, ačkoliv tato není výrazem hodnoty subjektivní.

Subjektivní hodnota je způsobilá učiniti nám pochopitelným pouze dispoice v rámci hospodářství jednotlivce, tedy kterého statku si váží více, kterého méně, kterých statků v určitém kvantu stejně. Není na venek vůbec měřitelná ani vyjadřitelná, nedá se tedy srovnávati se subjektivní hodnotou subjektu druhého. Došlo-li mezi dvěma subjekty ke směně, nedá se říci, že si váží směňovaného objektu stejně, ale ani opak. Jejich subjektivní hodnota obou objektů může býti nesmírně různá, třeba 100krát větší u jednoho subjektu nežli u druhého. Co lze říci, jest pouze srovnání, jak si vážil každý jednotlivý směňující subjekt obou směňovaných objektů, a toho ani nelze říci absolutně, nýbrž jen relativně, totiž že více si žádal objektu získaného nežli objektu obětovaného, nic více. Ale to stačí. Subjektivní hodnocení vyjadřuje tedy pouze poměr subjektu ke všem různým statkům, jež má nebo chce získati, a k různým kvantům těchto statků. Styk dvou a více subjektů takto zařízených vede ke směně. Ke směně statku X za statek Y nedochází proto, že osoba S_1 si váží statku X či Y více nežli osoba S_2 , nýbrž proto, že osoba S_1 si váží více statku X nežli statku Y a osoba S_2 naopak. Kdyby si subjekty svých statků vážily stejně, nedošlo by ke směně. Důvodem směny je různost poměrného hodnocení. Znázorníme to obrazcem.

Relativně stejné hodnocení, které nevede ke směně.

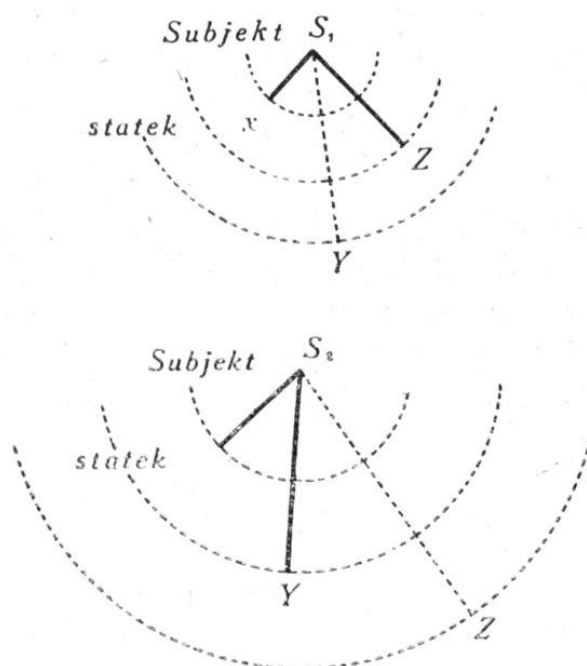
Obr. 1.

S_1x, S_1Y, S_1Z vyjadřuje velikost subjektivní hodnoty statků x, Y, Z u subjektu S_1 ; S_2x, S_2Y, S_2Z vyjadřuje velikost subjektivní hodnoty statků x, y, z u subjektu S_2 .

Poměr hodnot různých statků (x, Y, Z) je u obou subjektů (S_1 i S_2) stejný (1:2:3). Proto nedojde ke směně, ač si každý z obou subjektů váží každého jednotlivého statku různě, S_2 více (opolovinu) nežli S_1 . To ovšem předpokládáme, poněvadž subjektivní hodnota není vně vyjadřitelná ani mezi subjekty srovnatelná. Srovnatelná jest jen hodnota různých statků u téhož subjektu. Proč nedojde ke směně? Poněvadž k ní není podnětu. Relativní hodnota je tedy poměr hodnot (užitků) mezi sebou.*) Že za tohoto stavu hodnocení nedojde ke směně, stačí si představit, že S_1 nemá statku Z a S_2 nemá statku Y . Vymění S_2 statek Z za statek Y ? Nikoli, poněvadž by získal méně užitku, nežli mu skýtá statek Z . Předpokládejme nyní různost relativní hodnoty subjektivní.

*) Úmyslně neoperuji svou formulí o relativním užitku, abych abstraktně ukázal, jak subjektivní hodnocení (bez ohledu na formuli, vede ke směně.

Relativně různé hodnocení, které vede ke směně.

Obr. 2.

Subjekt S_2 rád dá statek Z za statek Y , poněvadž mu slibuje více užitku a ze stejného důvodu dá S_1 rád statek Y , aby získal statek Z . Relativní různost v subjektivním hodnocení se podobá různosti směnných relací statků v různých zemích, jež vede ku mezinárodní směně.

Různost v relativním hodnocení se nevztahuje jen na různé statky, nýbrž na každé další kvantum téhož statku, a tak tato různost vede ku směnným přesunům mezi sférami různých subjektů. Při tom se vytvoří směnné relace a ustalují se pojmově tam, kde přestává zájem na směně, poněvadž se relativní hodnoty subjektivní vyrovnávají.*)

Tím je nesporně dokázáno (a třeba jen přesně pochopit!), že subjektivní hodnocení vede ke směně a tvoří směnné relace. Subjektivní hodnocení je něco interního, vně nevyjadřitelného a neměřitelného absolutně, nesrovnatelného mezi subjekty, ale

*) Vyjádřil jsem to ve své teorii tak, že směnné relace jsou úměrny relativním mezním užitekům subjektivním po směně.

Zrovna tak se ustálí směnná hodnota a cena statku vyváženého z jedné země do druhé na bodě, při němž není dalšího zájmu na vývozu či dovozu.

měřitelného a srovnatelného relativně mezi statky u téhož subjektu.

Směnná hodnota není žádná veličina spjatá s určitým statkem, jak si to představuje chybně dr. Franke, a hledá činitele, kteří tuto veličinu spolutvoří a určují, je to prostě soustředěná představa směnných relací, ať se už vyjádří jedním či všemi konkrétními statky anebo universálním statkem snáze. Cenové číslo, ač je absolutní, nevyjadřuje nic jiného nežli směnné relace. Takový je přechod od subjektivního hodnocení ke směnným relacím, směnné hodnotě a ceně.

Těch 10 osob, jež bychom pro experiment zavřeli s deseti různými statky, by vytvořili směnné relace ne proto, že se tomu dříve naučili, jak má na to dr. F. (odstavec 11.), poněvadž se určitým relacím naučiti nelze, a relace v oné separaci by byly cosi velmi odlišného od relací venku, a směně se přiučily už nejprimitivnější kmeny. Jestliže dr. F. ironisuje mou teorii, nazýváje hospodařící subjekt v mém smyslu „cenochovatelem“, tedy se dotýká nikoli mých pojmů, nýbrž své nepravé představy o nich.

C. Ostatní.

Polemika s dr. F. je velmi obtížná pro nepřesnost jeho výrazů a myšlenkových postupů, a proto, že jeho tvrzení není do konce domyšleno. Ukážeme to ještě na několika příkladech této kapitoly.

1. „Tak zv. zákon hodnotní“ má podle dr. F. vyložití všechny ceny, nejen ceny z volné soutěže, nýbrž i ceny monopolní atd., tedy patrně i taxy (maximální ceny) (odst. 14.). Tedy jednotným principem se má vyložití to, co vzniká z různých principů. Jak pak je možno jedním principem vyložití ceny z volné soutěže a maximální ceny obilí za války? Vyložití ceny třeba arci všechny, ale to neznamena, že to je možné jednotným principem, když právě vznikají některé ceny z volné soutěže, jiné bez ní monopolem a třetí normou. Nutno právě ze skupiny zjevů, jimž se říká ceny, rozlišiti zjevy, které technicky (číslem peněžních jednotek) jsou navenek stejné, ale hospodářsky jsou to toto coelo různé zjevy. Peněžité pokuty jsou též vyjádřeny násobkem peněžních jednotek jako ceny. Má je „hodnotní zákon“ též vyložití? Lze dnešní činže ve starých domech a činže v no-

vých domech vyložiti jedním zákonem? A stejně je tomu s cenami monopolními v protivě k cenám z volné soutěže. Jsou též diktovány monopolistou jako taxy normou. Říci, že proto jsou ceny jednotný, ale složitý zjev a že je určuje subjekt, společnost a příroda, znamená shrnouti pod společné jméno hospodářsky nejrozličnější zjevy a hledati pro ně hospodářsky jednotný zákon.

2. V odstavci 15. praví dr. Franke: „Tak zvaná tržní cena, vzešlá z konkurence, znamená především určité uvolnění od subjektivního hodnocení, protože v ní pravidlem jde o objektivně uznávanou směnnou hodnotu statků obecné potřeby; subjektivní potřeby jednotlivců zhušťují se, objektivisují v potřebu kolektivní, výběr statků vztahuje se na předměty obecně vybírané, hodnocení subjektivní je zatlačováno hodnocením kolektivním“. Subjektivní potřeba kouření je pocíťována mnoha lidmi, je obecnou; je proto méně subjektivní? Řčení, že se subjektivní potřeby „zhušťují“ a objektivisují v potřebu kolektivní, je noetický zmatek. Co je to kolektivní potřeba? Buď je to potřeba kolektivního svazku, tedy neosobní, anebo je to kolektivní představa subjektivních potřeb, které se proto nijak nezhušťují a neobjektivisují ani nekolektivisují.

3. V otázce nabídky a poptávky se mně už částečně podařilo přesvědčiti dr. Frankeho, že stará formule nabídky a poptávky jako cenového zákona není možná. Dává tedy této formulě nový obsah, je to prý vyrovnávání zásoby a potřeby vzhledem na panující ceny (odst. 15.). Tu jsem tedy u dalšího výkladu cen podle dr. Frankeho, který se naprosto nesrovnává s předchozím o směnné hodnotě, ovšem výklad nesrozumitelný, výklad, který sám sebe potírá, poněvadž má-li panující cena vliv na nabídku a poptávku třeba v novém smyslu, nemůže ceny určovati. Má-li dr. Franke za to, že tato formulace není v rozporu s faktem, že ceny spolu souvisí, tedy se mýlí. Buď lze nabídkou a poptávkou, která se vztahuje k určitému statku, něco vyložiti, a pak není souvislosti mezi cenami, anebo je tato souvislost, a pak se formulí o nabídce a poptávce nedá vyložiti nic. Není to právě jen věcí terminologie, jak myslí dr. Franke, nýbrž obsahu.

4. Dr. Franke už nepopírá souvislosti všech cen, avšak vidí souvislost jinde, v dělbě práce, ve vzájemné závislosti jednotlivých technických odvětví a druhů práce, zdůrazňuje souvislost technickou a sociální (odstavec 12.). Technická závislost závodů

nedovede založiti souvislost cen. Souvislost ta spočívá přece v tom, že kupec-spotřebitel uvažuje současně o koupi nej-různějších statků a že při určitém vzestupu ceny statku jednoho se mu zdá výhodnější koupě statku druhého (kupuje podle relativního užitku) a že stejně výrobce volí mezi výrobou nej-různějších statků, podle toho, kolik výnosu mu skýtá cenová jednotka při výrobě (vyrábí podle relativního nákladu). Proto pokles ceny výrobu tlumí a vzestup osvěžuje a opačně spotřebu. To jest tak jasné jako slunce. Dělbá práce nemůže na tom ničeho změnit. Pokud běží o sociální souvislost výroby, tedy bych přece jen prosil, co se tím míní. Dělbá práce a směna jsou dílem individuí; ze souvislosti, která z toho vzniká, tvoří se společenství směnné, ale společenství nelze pak prohlašovati za to, co tuto souvislost tvoří.

5. V odstavci 12. se dočítám na rozdíl od odstavce 10., že cenová relace není jen obrácená relace směnná, poněvadž cena je prý něco nového a odchylného, závislého na nové organizaci hospodářství a zavedení peněz. Ale prosím, v čem je ta odchylnost, zapomenul dr. Franke doplniti. Nevidí, že cena zase není nic jiného, nežli směnná relace, tudíž změna jest jen v technice směny. Tento nedostatek v názoru dr. Frankeho jsme už dříve seznali se všemi důsledky.

6. Tvrdil jsem vůči článkům dr. Frankeho v Českém Slově, že se ceny se stanoviska společenského celku vyložiti nedají. „Nikoli jednotlivec a jeho vědomí, ale státní celek, společnost a její řády.“ Nyní (odstavec 16.) má dr. Franke za to, že dokazuje správnost svého východiska, pravě: „Konstatuji-li cenu i tu nejkonkurenčnější, konstatuji její sociální, přírodně-technickou a subjektivní podmíněnost.“ Důkaz proti mně vede citátem z mé stati: „Kdyby státní kolektivismus úplně ovládnul hospodářství, nebylo by vůbec cen v našem smyslu.“ Jak prý to, když každý člověk podle mého tvrzení jedná nutně podle principu minima strasti? Přestane v kolektivismu tak jednati, když tento princip je nejenom myšlenkovou konstrukcí, ale je přímo přírodou člověku dán? Nikdy jsem neřekl, že tento princip je přímo přírodou člověku dán, nýbrž tvrdím stále, že je myšlenkovou konstrukcí. Přes to není sporu, že i za kolektivismu by jednali lidi podle principu minima strasti. Ale plyne z toho, že by se tvořily dále ceny z tohoto principu, který ovládá jen ceny za volné soutěže?

Vždyť ani dnes ceny normované (taxy) se také nedají vysvětliti z principu minima strasti. Lidé by za kolektivismu sice také jednali podle tohoto principu, ale netvořili by cen, poněvadž by jim jich tvoření nebylo ponecháno. Citovaná má these měla ilustrovati, že ceny v našem hospodářství (až na výjimky monopolů a tax) předpokládají právě volnou soutěž a individualistický řád a že se stanoviska celku, státu a společnosti nedají pochopiti, nýbrž ze spolupůsobnosti mnoha individuů, z nichž se řídí každý principem minima strasti. Na tomto výkladu nezměnil dr. Franke ničeho. Jako se stanoviska sociálního nedá se ani se stanoviska přírodovědeckého cena pochopiti. Že statky podléhají zákonům přírodním, neznamená, že se tím ceny vykládají přírodně-technicky! Výklad dr. Franke, že ceny jsou složitým zjevem, který je determinován člověkem, přírodou a společností, není žádný výklad. Už jsem řekl, že se totéž dá říci o bochníku chleba nebo o automobilu.

*

*